

зло відбулося з ним. Християнин мусить знати, що його можуть покинути всі (або майже всі), але Бог його не залишить, він завжди з ним. Потім за допомогою читання Біблії та церкви, використовуючи молитви індивід може позбутися залежності від страху та отримати спокій і любов. Подальші наукові дослідження феномена страху потребують його теоретичного опису, вимагають поглибленого різнобічного вивчення полівекторних проблем, пов'язаних з природою виникнення, релігією, онтологією, феноменологією тощо.

Література:

1. Буйон А. Победим призрак страха / Алехандро Буйон // Вечное сокровище. – № 2 (107), февраль 2012. – С. 2.
2. Куценок Б. М. Эмоции и религия / Б. М. Куценок. – К.: Политиздат Украины, 1982. – 103 с.
3. Лукашенко А. І. Образ Бога і Диявола та їх вплив на повсякденне життя в Європі (I – сер. XVII ст.) / А. І. Лукашенко. – К.: КиМУ, 2016. – 585 с.
4. Мовчан М. М. Релігієзнавство: навчально-методичний посібник / М. М. Мовчан. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 151 с.
5. Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
6. Уайт Э. Патриархи и пророки / Эллен Уайт; [пер. с англ.]. – Заокский: Источник жизни, 1998. – 752 с.
7. Христианство – свобода от страха // Электронный ресурс. – Режим доступа:
http://www.nenadoada.ru/kak_byt_khristianinom/khristianstvo_svoboda_ot_strakha
8. Щербатых Ю. В. Психология страха: популярная энциклопедия / Ю. В. Щербатых. – М.: Эксмо, 2007. – 512 с.

Остащук І. Б.

*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, д.ф.н., професор
м. Київ, Україна*

ПОНЯТТЯ «НАСИЧЕНОГО ФЕНОМЕНУ» ЖАНА-ЛЮКА МАРІОНА

Жан-Люк Маріон (1946 р.н.) – один із найвпливовіших сучасних французьких філософів, теолог і дослідник етики (з його працями асоціюється т.зв. «теологічний поворот» у французькій феноменології 1990-х рр.), академік Французької академії (у 2008 р. його обрали на місце відомого богослова й активного ініціатора юдейсько-християнського діалогу кардинала Жана-Марі Люстіже (1926–2007), радником якого він був), експерт із картезіанства. У своїх працях аналізує, зокрема, філософсько-теологічну проблему об'явлення. У його

класифікації феноменів оригінальним є поняття т.зв. «насиченого феномену», в якому закладено методологічний релігієзнавчо-філософський потенціал.

Феноменологія після Е. Гуссерля значною мірою втратила зацікавленість дослідженням трансцендентальної суб'єктивності, що конститує об'єкт, а звернулася до питань походження феномену. Ж.-Л. Маріон переконаний, що даність феномену через споглядання є основоположним принципом: «Для того щоб мав місце феномен, плоть дискурсу, досить споглядання, яким би воно не було. Справді, споглядання здійснює повне схоплення та межове пізнання в силу того, що тільки споглядання може бути протиставлене іншому спогляданню. Відповідно, саме споглядання кожного разу є останньою інстанцією. Із всіх пізнавальних актів споглядання представляє річ найбільш во плоті. Феноменологія називає цю зустріч даністю: споглядання дає феномен, феномен дається спогляданням» [1, с. 131].

Ж.-Л. Маріон у характеристиці актуального статусу феноменології критикує кантівське розрізнення між феноменом та річчю-в-собі. Він вважає, що його слід усунути через поняття інтенціональності, і на перше місце ставить споглядання, яке схоплює трансцендентальне і передує акту свідомості. Відповідно, робить такий висновок: «феноменологія долає метафізику, оскільки вона відмовляється від трансцендентального проекту, дозволяючи розгорнутися радикальному емпіризму – врешті радикальному, тому що він більше не обмежується чуттєвим спогляданням, але визнає будь-яке споглядання таким, що первісно дає. Наслідком цього перевертання принципу а priori на користь а posteriori є дві визначальні тези: про *ontologia* та про основу відповідно. Перша виводиться безпосередньо із даності: явлення феноменів відбувається без звернення (принаймні обов'язкового й настійливого) до буття. Справді, мова йде про будь-яке споглядання, про факт даватися і про присутність за плоттю – цих трьох виражень достатньо для того, щоб визначити ідеальну феноменальність феномену, не звертаючись ні до буття, ні до суцього та ще менше до об'єктивного поняття суцього. <...> Це означає, що феноменологія могла б повністю звільнитися не лише від будь-якої *metaphysica generalis* (*ontologia*), але й від питання про буття (*Siensfrage*). (а) Дійсність замінюється можливістю <...> (б) Достовірність як виключний модус істини замінюється даністю» [1, с. 133–134].

Порівнюючи феноменологічне й теологічне уявлення про Бога, Ж.-Л. Маріон відзначає: «Бог у феноменології тісно пов'язаний із Богом філософів та вчених, незважаючи на відмінність від Бога метафізики, *causa sui* й одночасно зі зближенням із Богом Авраама, Ісаака та Якова. Можна навіть сказати, що між останнім і Богом феноменології немає жодної відмінності, що вони обидва – явлення певного типу: явлення насиченого феномену, вірніше, такого типу насиченого феномену, як одкровення». Однак вони не ототожнюються і не змішуються, адже «межа між феноменологією і теологією проходить між одкровенням як можливістю та одкровенням як історичністю» [1, с. 142].

Класифікація феноменів, серед яких виділяється і «насичений», вимагає окремого погляду на проблему даності. Таким аспектом розділення феноменів є зв'язок між наочністю як певною мірою феноменальності, інтуїцією, яка прогнозує сутність феноменів, та поняттям, що постає пізнавальним інструментом у визначенні рівня наочності. Саме співвідношення цих трьох елементів є для Ж.-Л. Маріона основою виділення трьох видів феноменів. Відповідно, він виділяє такі три типи феноменів (за аналогією до трьох шляхів богослов'я у Діонісія Ареопагіта – катафатичним, апофатичним та містичним): 1) «бідні феномени», в яких відсутнє споглядання (чуттєве), вони відзначаються повною дефінітивністю, поняття у цьому випадку покриває собою наочність, сюди, скажімо, зараховуються закони формальної логіки; 2) «звичайні феномени», в яких значення співвідноситься з наповненням спогляданням, тут немає ні неповноти, ні перенасичення. Про значення можна вести мову настільки, наскільки дане поняття наповнене наочним змістом. За приклад можна згадати предмети природничих наук; 3) «насичені феномени», в яких споглядання завжди переважає інтенцію, відповідно, властивості, характерні звичайним феноменам, видозмінюються. Тут даність наочності перевищує перцептивні умови поняття та прогнози інтуїції. Цей феномен також визначається як парадокс через те, що він перевищує будь-які очікування певних понять.

Якщо у випадку «недостатніх» та «звичайних» феноменів інтенція передуює спогляданню і тим самим обмежує даність, то у насичених феноменів феноменальність визначається, передусім, даністю, тобто спогляданням, а не інтенцією. До таких насичених феноменів можна зарахувати ідоли, книги, плоть, події, одкровення тощо. Ж.-Л. Маріон опирається на принцип, згідно якого щось показує себе тільки у відповідності з тим, що (і як) воно дає себе. Тому насичені феномени виступають «єдиною парадигмою феноменальності». Автор пише: «Вводячи у феноменологію поняття насиченого феномена, ми описали його як феномен, який за кількістю – неможливо інтендувати (передбачити), за якістю – неможливо витримати, а також як феномен безумовний у відношенні та незведений до Я (феномен, на який неможливо дивитися) за модальністю» [2, с. 95]. «Насичені феномени» «вислизують від предметного конституювання силою надлишку споглядання» [2, с. 98].

Виразним «насиченим феноменом» є ікона, якій Ж.-Л. Маріон присвятив чимало уваги в своїх працях. Досвід ікони є спогляданням обличчя Іншого, яке є недоступним для пізнавальних можливостей. Цікавий феноменологічний аналіз ікони. У перспективі пізнання Бога як можливості цей вид сакрального мистецтва відіграє особливу роль. Тут французький філософ не приймає позицію класичної християнської апологетики, яка подає людині готовий рецепт пізнання Бога, а виступає як феноменолог, що захищає варіант можливості (а не даності) об'явлення: «Ікона не репрезентує, вона презентує, не в смислі виробництва нової присутності (як живопис), але в смислі виведення до присутності всієї святості Святого. Ікона прямує до святості, ніколи не приймаючи себе для себе самої» [3, с. 146]. Відзначаючи такі риси ікони, як

відсутність перспективи, наповнення художнього простору невидимим, включення невидимого у видиме, спрямування «погляду з ікони» на людину, Ж.-Л. Маріон наводить приклад ікони як «типу того, що не має типу» – образ страждаючого Христа: «Христос на Хресті вступає у відношення типове із собою, поза схожістю або несхожістю. Ніколи образ не відмінюється так радикально, як у випадку абсолютного Лику, і зовсім не дає своїй славі заповнити весь простір видимого у постійному та необмеженому преображенні, а дає позбавити себе не тільки свого божественного обличчя, але й загалом якогось людського обличчя (адже жоден із нас як обличчя не хотів би того, що люди зробили з Ісусом) <...> Христос вбиває образ у собі, тому що він розвертає у собі безмірну безодню між своєю видимістю та своєю славою» [3, с. 134]. Пасійний образ Христа поширений в сакральному мистецтві і західного, і східного християнства.

Отже, Ж.-Л. Маріон розвиває новий імпульс розвитку сучасної феноменології значною мірою завдяки звертанню до теологічної проблематики, реінтерпретує феноменологічний дискурс у питаннях даності феномену та в своїй концепції феноменології об'явлення як можливості (на відміну від розуміння об'явлення як даності в теології). Обґрунтування поняття «насиченого феномену», на нашу думку, є продуктивним методологічним підходом у релігієзнавчих, культурологічних і мистецтвознавчих дослідженнях.

Література:

1. Марион Ж.-Л. Метафизика и феноменология – на смену теологии / Жан-Люк Марион // Логос. – 2011. – № 3 (82). – С. 124-144.
2. Марион Ж.-Л. Насыщенный феномен / Жан-Люк Марион // (Потс)феноменология: новая феноменология во Франции и за ее пределами / Сост. С. А. Шолохова, А. В. Ямпольская. – М. : Академический проект; Гаудеамус, 2014. – С. 63-100.
3. Марьон Ж.-Л. Перекрестья видимого / Жан-Люк Марьон. – М. : Прогресс-Традиция, 2010. – 176 с.

Попович В. М.

*Запорізький національний технічний
університет, к.ф.н., доцент
м. Запоріжжя, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Система богословської освіти та науки розвивалась паралельно з розвитком Православної Церкви. Історичний поступ православної богословської освіти, становлення її інституційних форм неможливо розглядати без урахування визначених історичних періодів розвитку Православної Церкви